

vere ostendi sanguinem Christi. » Et infra : « Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi miscetur : quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit, et copulatum, et panis unius compage solidatum. » Ex hoc loco deducunt adversarii primo, vinum necessario debere esse in calice, etiam post consecrationem. Nam post consecrationem vinum ostendit sanguinem Domini; quod autem non est, nihil potest ostendere. Secundo, eo vino sanguinem Domini ostendi, id est, significari, ac proinde non esse in calice Domini, nisi figurate. Tertio, eo vino non ostendi sanguinem presentem, et in calice reipsa existentem, sed absentem. Nam eo modo per vinum ostenditur sanguis, quo per aquam populi : populi autem non sunt in calice, nisi significative. Hoc argumentum urgent Petrus Martyr, Petrus Boquinus, Beza, et alii.

Respondeo : locum hunc Cypriani, quo Petrus Martyr lib. *contra Gardinerum*, objectione 175, in fine gloriatur, ita perspicue asseri suam sententiam, ut ex nullo alio possit asseri clarius, nihil omnino pugnare cum sententia catholicorum, sed aperte destruere sententiam hæreticorum.

Observandum est enim, multum interesse inter has duas propositiones : Vinum est sanguis Domini, et sanguis Domini est vinum. Nam prior propositio docet vinum esse sanguinem per similitudinem; reipsa autem, et proprie esse vinum, non sanguinem : posterior contra docet, sanguinem esse vinum per similitudinem; reipsa autem, et proprie esse sanguinem, non vinum; nec enim proprie esse potest, aut vinum sanguis, aut sanguis vinum, cum res illæ sint specie diversæ, et (ut loquuntur) termini disparatæ. Hinc fit, ut prior propositio, si apud Cyprianum vel alium Patrem inveniatur, non sit pro nobis, neque contra nos : posterior autem sit aperte pro nobis contra adversarios. Nam illa propositio : Vinum est sanguis Christi significative, solum requirit, ut in Eucharistia sit vinum, quantum ad id, quod significat, id est, quantum ad accidentia exteriora : nam, ut supra ostendimus, ratione accidentium tantum vinum significat. Vere autem in Eucharistia remanet vinum, quantum ad accidentia significantia sanguinem Christi. Utrum autem cum accidentibus illis sit in Euchari-

stia substantia vini, aut ipse Christi sanguis; illa propositio nihil dicit, atque ita neque est contra nos, neque pro nobis. Altera autem propositio, nimirum : Sanguis Christi est vinum per similitudinem, est omnino pro nobis : nam requirit necessario ut in calice sit sanguis proprie, qui tamen habeat cum vino similitudinem. Neque possunt dicere, sanguinem Domini esse alicubi; quoad accidentia, non quoad substantiam, ut nos dicimus de vino. Nam non est impium separare accidentia vini ab ipsa ejus substantia : impium autem esset separare accidentia realia Christi ab ejus substantia, id enim esset Christum vere perimere.

Jam igitur adversarii in Cypriano priorem tantum propositionem videre potuerunt, quæ, ut ostendi, non est contra nos : at posteriori etiam illis in eodem loco Cypriani ostendimus, quæ est apertissime contra eos. Sic enim loquitur in illa epistola non procul a principio : « Nam cum dicat Christus : Ego sum vitis vera, Sanguis Christi non aqua est utique, sed vinum. Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur. » Hæc ille. Ubi dicit dicit, Christum esse vitem, non vitem esse Christum; ita dicit, sanguinem ejus esse vinum, non vinum esse sanguinem : et cum sanguinem, quo redempti sumus, dicit esse in calice, sed demonstrari debere per vinum, quia sanguis est similis vino, non aquæ. Et infra citat illud Genes. XLIX : *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum*. Et illud Isai. LXIII : *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, et indumenta tua velut a calcatione torcularis?* (1) ut probet sanguinem Domini dici vinum, non vinum dici sanguinem. Non enim Dominus lavit stolam suam (id est, carnem suam in passione) vino significante sanguinem, sed vero sanguine, qui habet cum vino similitudinem. Habemus ergo in Cypriano posteriorem illam sententiam, quam ostendere volebamus.

Jam ad illa tria, quæ ex Cypriano colligebant adversarii, nullo negotio responderi potest. Ad primum dico, vinum debere esse in calice, saltem quoad accidentia, ut diximus, quia per ea sanguinem ostendit. Ad secundum dico, sanguinem Domini vino significari, sed presentem in calice, non absentem. Nam ut ex Cypriano audivimus,

(1) Gen. XLIX, 11; Isai. LXIII, 2.

quod est in calice, vinum dicitur per similitudinem, sanguis autem est per proprietatem, et is sanguis, quo redempti sumus. Ad tertium dico, comparationes non in omnibus rebus convenire debere. Quare, licet dicat Cyprianus per vinum significari sanguinem, per aquam populos, non tamen inde colligi debet, in omnibus pares esse populos, et sanguinem Domini, ut si sanguis vere in calice sit, ibi etiam populos esse oporteat. Nam alioqui sanguis Domini significatur ut pretium, et ut potus, populi autem non ita significantur : et denique principaliter in Eucharistia representatur corpus, et sanguis Domini, secundario autem populi. Ac de Cypriano hæcenus.

CAPUT X.

QUARTA ÆTAS ECCLESIE AB ANNO DOMINI
300. AD 400.

Testimonium Nicæni Concilii.

Sequitur nunc ætas Ecclesie quarta, in qua habemus insignia testimonia, videlicet Nicæni I. concilii, Athanasii, Hilarii, Cyrilli Hierosolymitani, Ambrosii, Basilii, Optati, Gregorii Nysseni, Gregorii Nazianzeni, Ephrem, et Epiphani. Ac primum exstat testimonium Nicæni concilii I, in Actis ejusdem concilii in Vaticana Bibliotheca his verbis : « Item etiam hic in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem, et calicem, sed attolentes mentem, fide intelligamus situm in sacra illa mensa agnum illum Dei, tollentem peccata mundi, increante a sacerdotibus immolatum, et pretiosum ipsius corpus, et sanguinem vere nos sumentes credere hæc esse nostræ resurrectionis symbola : propter hoc enim neque multum accipimus, sed parum, ut sciamus non ad satisfactionem, sed ad sanctificationem sumi. »

Hæc testimonium agnoscent etiam adversarii, ut Joannes Oecolampadius in *Dialogo cum Nathanaele*, Joannes Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17. §. 36, Petrus Boquinus in lib. *de Cena Domini* contra Hæsiusium, Wilhelmus Klebitius in lib. *de Victor. veritatis* in solutione tertii argumenti : ac nituntur ipsi gravissimum hoc testimonium ad suam hæresim stabilendam trahere, quasi concilium

admoveat, ut non queramus Christi corpus in sacra mensa sub speciebus panis, sed in cœlum mente conscendamus, atque ibi fide Christi corpus comedamus. Sed falluntur apertissime. Jubet enim concilium, ut non hæreamus in speciebus panis, et vini quasi nihil ibi sit, nisi quod oculi nobis renuntiant, sed fide intelligamus ibi vere esse corpus Christi, licet corporalibus oculis non videatur.

Hanc esse concilii sententiam, ita probari potest. Primo, quoniam concilium, postquam dixerat non humiliter hærendum esse in pane et vino, sed mentem attollendam, adjungit, fide conspiciendum agnum Dei situm in sacra mensa. Debeuisset autem secundum adversarios dicere, fide conspiciendum esse Christum in cœlo ad dexteram Patris. Vult igitur concilium, ut ad ipsam mensam attendamus, sed in ipsa non tam symbola externa, quam quod sub ipsis latet consideremus. Klebitius per sacram mensam intelligit cœlum; dicit enim, concilium velle, ut in cœlesti mensa, non in altari lapideo agnum Dei queramus. At fallitur apertissime. Nam concilium in eadem divina, et sacra mensa ponit symbola panis et vini, in qua ponit agnum Dei, ut patet ex primis verbis : « Hic in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem ». Atqui symbola panis non sunt in cœlo, sed in altari lapideo : ergo divina mensa non est cœlum, sed altare in terris. Ac ne forte dicant in altari esse corpus Christi significative, et concilium velle, ut non attendamus ad symbola, quatenus sunt res materiales, sed quatenus Christum representant, addidit concilium illam particulam, *situm*. Cum enim dicit agnum Dei situm esse in sacra mensa, et eundem agnum opponit symbolis, manifeste declarat, agnum Dei vere et proprie ac reipsa esse in mensa, et non solum quatenus per symbola representatur.

Secundo idem probatur ex eo, quod concilium dicit, agnum Dei in sacra mensa a sacerdotibus immolari; nam per agnum omnes intelligunt ipsum Christum, ut distinguitur contra symbola, quem adversarii solum in cœlo esse dicunt. At non potest manibus sacerdotum immolari, si tantum est in cœlo; neque enim tam longas manus habent sacerdotes, ut ad cœlum pertingant.

Tertio probatur ex illis verbis : « Pretiosum corpus ejus non vere sumentes ». Quorsum enim illud, *vere*, nisi ut opponatur figuræ? « At, inquam, nos vere sumimus

corpus Domini, sed corde, non corpore». Sed repugnant verba sequentia, ubi symbola resurrectionis nostrae dicuntur corpus, et sanguis Domini. Quia enim mortalia corpora nostra, cum immortali corpore Domini vere conjunguntur, inde aptissime significatur futura corporum nostrorum resurrectio: si autem sola esset conjunctio animorum cum corpore Domini, solus animus resurrecturus significaretur.

CAPUT XI.

Testimonium S. Athanasii.

Sanctus Athanasius, qui ipso tempore Nicæni concilii floruit (quippe qui eidem concilio interfuit) citatur a Theodoro in II. *Dialogo* in hæc verba: « Corpus est, cui dicit: Sede a dextris meis; cuius etiam fuit inimicus diabolus cum malis potestatibus, et Judæi, et Græci, per quod corpus Pontifex, et Apostolus fuit, et dictus est per id, quod nobis tradidit, mysterium dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, et sanguis novi Testamenti, non veteris, qui pro vobis effunditur. Divinitas autem, neque corpus habet, neque sanguinem». Hæc citantur ex oratione de fide, quæ etsi fortasse nunc non exstet, tamen sufficit Theodoretum testimonium, ut non dubitemus hæc verba esse S. Athanasii. Porro in hoc loco probare vult Athanasius, Christum verum corpus habuisse, et non solum in eo fuisse veram divinitatem, sed veram etiam carnem. Id autem probat, quia Christo dicitur a Patre: *Sede a dextris meis*; sedere autem in certo loco, non divinitati, sed corpori convenit. Item probat ex eo, quod Christus ut Pontifex et sacerdos corpus suum obtulit et tradidit nobis, cum ait: *Hoc est corpus meum*. Ubi si non verum, et proprio dictum corpus intelligeret Athanasius, hæreticis faveret, quos oppugnabat: illi enim fatebantur Christum habuisse corpus quoddam apparens, atque adeo figuram corporis, sed negabant verum corpus humanum habuisse.

Sed objiciunt adversarii alium locum ex Athanasio. Nam in tractatu super illa verba: *Quicumque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei*, etc. sic ait: « Quot hominibus corpus ejus suffecisset ad cibum, ut universi mundi alimonia fieret? Sed propter-

ea ascensionis suæ in cælum mentionem fecit, ut eos a corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam (de qua locutus erat) cibum e superis celestem et spiritualem alimoniam, et ab ipso donandam intelligerent. Quæ enim locutus sum vobis, inquit, spiritus, et vita sunt; quod perinde est, ac si diceret: Corpus meum, quod ostenditur, et datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, et fiat singulari tutamen, præservatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. » Hæc ille. De hoc loco ita triumphat Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, object. 180. ut dicat: « Hoc argumento vix puto ullum aliud firmius esse, aut magis invidiosum, quod ostenditur, et datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, et fiat singulari tutamen, præservatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. » Hæc ille. De hoc loco ita triumphat Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, object. 180. ut dicat: « Hoc argumento vix puto ullum aliud firmius esse, aut magis invidiosum, quod ostenditur, et datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, et fiat singulari tutamen, præservatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. »

Respondeo: in tribus modis consistit vis argumenti adversariorum. Primum in eo, quod Athanasius dicit manducationem corporis Domini non debere accipi carnaliter, quia non sufficeret caro Christi tam multis qui eam manducantur sunt, si carnaliter sumi deberet. Atqui hoc pugnat contra sententiam nostram, sed contra Capharnaitas, qui putabant debere dividi carnem Christi in particulas, et sic distribui manducantibus: hoc enim modo vere non sufficeret tam multis sine novo aliquo miraculo. Nos autem dicimus ita sumi carnem Christi, ut indivisibiliter ab omnibus sumatur tota.

Deinde in eo quod Athanasius dicit, carnem Christi esse alimoniam spiritualem, et spiritualiter distribui. Sed neque hoc pugnat cum sententia nostra. Vocatur enim caro Christi rectissime alimonia spiritualis, quia datur in cibum spiritus, non corporis, et distribuitur spiritualiter, non corporaliter, quia non dividitur in partes, sed datur tota simul, ut diximus, indivisibiliter. Unde etiam S. Bernardus in serm. *de S. Martino* dicit: carnem Christi spiritualiter dari, et manducari, et tamen ibidem dicit in Sacramento adesse veram carnis substantiam.

Ultimo in eo, quod Athanasius dicit, Christum cum loqueretur de manducatione carnis suæ meminisse ascensionis in cælum, ut auditores abstraheret a corporali intellectu. Sed neque hoc officit causæ nostræ. Dominus enim meminit ascensionis, ut ostenderet, carnem suam non manducandam more aliarum carniarum, qui erat corporalis intellectus Capharnaitarum, sed spirituali quodam modo: si enim Dominus dedisset carnem suam in particulas disceptam, ut Capharnaitæ suspicabantur esse dandam, certe in cælum

ascendere non potuisset eum illa carne. Cum ergo discimus, Christum ascendisse in cælum cum immortali et gloriosa carne, simul discimus carnem illam non manducari carnaliter, ita ut læceretur, et consumatur.

Nihil igitur ex loco illo Athanasii colligitur contra Catholicorum sententiam, sed contra potius aliquid pro ea colligitur. Nam quod ait ibidem Athanasius, illud ipsum corpus, quod ostensum est mundo, et datum ad mortem pro mundi vita, dari nunc nobis in cibum, satis aperte indicat verum corpus nobis dari non corpus symbolicum; non enim corpus symbolicum datum fuit ad mortem pro mundi vita. Istud autem verum corpus dari nobis non solum per apprehensionem fidei, sed etiam per apprehensionem oris corporalis, indicant illa verba Athanasii: « Ut sit nobis tutamen, et præservatio ad resurrectionem. » Nam (ut supra diximus) veteres Patres probare solebant corporum resurrectionem, ex conjunctione corporis nostri mortalis cum corpore Christi immortali in sacramento Eucharistiae.

CAPUT XI

Testimonium S. Hilarii.

Beatus Hilarius æqualis Athanasii fuit: hos enim duos eximios doctores simul Dominus excitavit, ut fidem contra Arianos defenderent, ille in Oriente, hic in Occidente. Is igitur sic ait in VIII. lib. *de Trinitate*: « Si enim vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandum est? » Et infra: « De veritate carnis, et sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim, et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est, etc. »

Ad hæc duobus modis adversarii respondent: neque habent ipsi præterea locum ullum, quem ex Hilario proferant. Calvinus in ultima admonitione ad Westphalum, contendit Hilarium hyperbolice loqui. Sed refellitur facillime ex ipso Hilario, qui quasi prævidisset, quod Calvinus dicturus erat, in eodem ipso loco affirmat se loqui proprie, et simpliciter; sic enim ait: « Non est humano, aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam, aut impudentem præ-

dicationem celestium dictorum sanitati, alienæ, atque impie intelligentiæ extorquenda perversitas est. Quæ scripta sunt legamus, et quæ legimus intelligamus, et tunc perfecte fidei officio fugemur. De naturali enim in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stulte atque impie dicimus; ipse enim ait: Caro mea vere est esca, etc. » Vides ut Hilarius dicat, se nihil asserere humano aut sæculi sensu, sed solum id, quod Scriptura ipsa recte intellecta docet. Præterea cum Hilarius disputet adversus Arianos, et ex naturali unione Christi nobiscum per sacramentum Eucharistiae, concludat naturalem unionem inter Deum Patrem, et Deum Filium, si hyperbolice loquitur de naturali unione Christi nobiscum, oportebit etiam ut loquatur hyperbolice de unione Patris, et Filii, ex quo sequetur eum aut Ariamum fuisse, aut certe imperite causam fidei defendisse: neque enim Ariani negassent naturalem unionem inter Patrem, et Filium hyperbolice.

Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, par. 4. Theodorus Beza in *Dialogo Cyclope* contra Heshusium, et Petrus Boquinius in lib. *de Cena Domini* contra eundem, respondent, Hilarium, cum is ait nos vere sumere in Eucharistia carnem Domini, intelligere de assumptione spirituali, quæ fit per fidem; cum autem ait, naturaliter Christum nobiscum uniri, intelligere de unione, quæ facta est in Incarnatione. Christum enim nobiscum naturaliter unitos est, quia naturam nostræ carnis assumpsit.

Addit Petrus Martyr, naturalem unionem apud Hilarium non esse realem commixtionem naturarum, sed esse unionem aliquam majorem, quam sit unio voluntatum, opponit enim ille unionem naturalem unioni per consensum solius voluntatis, quam Ariani in Patre et Filio ponebant. Hanc autem unionem naturalem, id est, majorem, quam solius voluntatis cum Christo habemus, ex sententia Petri Martyris, tum quia, ut diximus, Christum naturam nostram assumpsit; tum quia nos per fidem in Sacramento carnem ejus vere sumimus. Probat vero idem Petrus Martyr, Hilarium non loqui de reali naturarum commixtione, cum dicit, Christum nobiscum uniri naturaliter per Eucharistiam, quia Hilarius quinque uniones ponit naturales. Primo enim dicit omnes fideles esse unum naturaliter, quia per fidem sunt unum. Secundo dicit, nos esse unum naturaliter, quia

sumus unum per regenerationem. Tertio dicit, nos esse unum naturaliter, quia sumus unum per sacramentum Baptismi. Quarto dicit, nos esse unum cum Patre, et Filio per honorem nobis a Christo communicatum. Quinto dicit, nos esse unum cum Christo naturaliter per Eucharistiam. Sicut ergo uniones illae per fidem, per regenerationem, per Baptismum, per honorem dicuntur naturales, quia includunt aliquid præter consensum voluntatis, licet non includant naturarum commixtionem: ita etiam unio qua Christo conjungimur, dum per fidem carnem ejus apprehendimus, dici potest naturalis, licet non includat realem unionem carnis Domini cum nostra. Hæc ille.

At refelli possunt hæc adversariorum signenta ex ipso Hilario multis modis. Primo ex illis verbis: « Nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus ». Quod enim ait (cibo Dominico) cogit ut intelligamus de manducatione corporali, non de sola spirituali, ut ipsi volunt; nam cibus Dominicus, omnium consensus, est Eucharistia. Vult igitur Hilarius nos, dum Eucharistiam percipimus, in illa, et per illam, vere carnem Domini sumere.

Secundo ex illis verbis: « De naturali in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stulte, atque impie dicimus ». Hæc enim verba indicant, mysterium Eucharistiae tale esse, ut paradoxum stultissimum veritate possit, nisi a Deo proponeretur. At Christum sola fide manducari, et esse in nobis eo tantum modo, quo sunt cætera, quæ animo apprehenduntur; neque paradoxum, neque stultum aliquid videri potest, etiamsi id non diceretur a Deo. Vere autem stulti haberi possemus, si absque Dei verbo crederemus, veram Christi carnem ore corporali manducari: nam id semper infideles stultissimum paradoxum aestimarunt, ut notum est de Averroë, et de aliis.

Tertio ex illis verbis: « De veritate carnis et sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est ». Et mox: « An hoc veritas non est? contingat plane his verum non esse, qui Christum Jesum verum esse Deum negant ». Hæc verba non possunt accipi, nisi uno ex his tribus modis. Aut enim vult Hilarius dicere, veram carnem Christum assumpsisse; aut

(1) Joan. VI, 56.

veram carnem fide manducari in Sacramento; aut vera a carnem reipsa et ore corporis sumi, cum sumitur Eucharistia. Prima intelligentia, quam amplectuntur Beza, et Boquinius, et forte Petrus Martyr, non est ad mentem Hilarii. Nam non disserit eo loco de Incarnatione, sed de Eucharistia; neque disputat contra Maichæos, qui negabant Christum habere veram carnem, sed contra Arianos, qui negabant divinitatem Christi, non carnem. Præterea paulo ante dixerat de veritate Christi in nobis, « nisi ab eo discimus, etc. », et attulerat illam Scripturam: *Caro mea vere est cibus* (1), et probaret Christi carnem nobis naturaliter uniri: post illa autem verba immediate subjungit: « De veritate carnis, et sanguinis non est relictus ambigendi locus »; et quæ sequuntur. Loquitur igitur de veritate carnis nobis communicate, non veritate carnis assumptæ. Denique illa probatio, quæ probat Hilarius non posse ambigi de veritate carnis Domini, quia Christus, qui dixit: *Caro mea vere est cibus*, vere Deus est; apertissime indicat eum loqui de veritate carnis in Eucharistia, non de Incarnatione. Nam non recte probatur, Christum habere veram carnem, quia idem Christus Deus est, vel quia dixit: *Caro mea vere est cibus*. At rectissime probatur in Eucharistia esse veram carnem Domini, quia Christus Deus est, qui dixit, carnem suam esse cibum nostrum: cum enim Deus sit, potuit præstare quod dicebat. Secunda intelligentia coincidit cum prima. Nihil enim aliud est veram carnem fide manducare, nisi credere Christum habere veram carnem, et in ea carne vere esse mortuum pro nobis. Neque ad hoc probandum oportebat adducere argumentum ex divinitate Christi id asserentis: non enim difficile est (posito mysterio Incarnationis) veram carnem fide manducari. Remanet igitur tertia intelligentia, quæ sine dubitatione est ad mentem Hilarii.

Quarto, probatur ex eo, quod Hilarius sæpissime repetit, Christum naturaliter esse in nobis per summionem Eucharistiae. Nam apud Hilarium, unum esse in alio naturaliter, est naturam unius vere in altero esse, ut patet ex multis locis, sed maxime ex illis verbis, quæ habentur in eadem pagina: « Cur gradum quemdam, atque ordinem consummandæ unitatis exposuit, nisi ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos con-

tra in eo per corporalem ejus nativitatem, et ille rursus in nobis per Sacramentorum inesse mysterium crederetur? » Ubi docet, Filium esse in Patre naturaliter, quia natura Filii vere est in Patre, cum sit una utriusque natura: item nos esse in Christo naturaliter, quia vere naturam nostram sibi Deus univit per mysterium Incarnationis. Denique Christum naturaliter esse in nobis, quando sumimus Eucharistiam, quia naturam carnis suæ nobis unit. Sicut igitur vere, et proprie natura Filii est in Patre, et natura nostra est in Christo; ita necesse est vere, et proprie natura carnis Christi sit in nobis, quando Eucharistiam sumimus.

Quinto, probatur ex illis aliis verbis ejus, ubi explicans illud: *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat meam carnem, et ipse vivet propter me*, sic ait: « Hæc vero vita nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victoris nobis per eum ea conditione, qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter, secundum carnem per eum vivimus, id est, naturam carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum Spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem? » Et infra dicit: « Filium Dei carnaliter in nobis manere per Eucharistiam ». Quid potuit, quæso, clarius dici, quam in nobis carnalibus Christum per carnem suam carnaliter manere? Si enim fide tantum, et non corporis instrumento Christi carnem manducaremus, non esset in nobis carnalibus, id est, in nobis, quatenus carne constamus, sed esset in mente, et animo nostro tantum; neque esset in nobis per carnem, sed per fidem, et spiritum, neque esset carnaliter, sed spiritualiter. Præterea comparatio Hilarii aperte convincit. Ipse enim dicit, Filium secundum spiritum vivere propter Patrem, quia vita Patris, quæ spiritus est, vere tribuitur Filio: ex eodem modo nos vivere propter Christum secundum carnem, quia vere caro ejus nobis in Sacramento communicatur.

Neque objectio Petri Martyris concludit, quam ex Hilario ille afferebat: quod videlicet eo modo sumus naturaliter unum cum Christo per Eucharistiam, sicut sumus inter nos unum per fidem, per regenerationem, et per Baptismum; et sicut sumus unum cum

Christo per honorem. Sunt autem tria observanda pro hujus argumenti solutione.

Primo, notandus est scopus Hilarii, et occasio totius disputationis. Objecerat ille Arianiis eum locum: *Ego et Pater unum sumus*, Joan. x; sed responderant Ariani intelligi ea verba de unitate voluntatis, et consensus, non de unitate nature; et attulerant in exemplum illa Scripturæ loca: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una*, Actor. iv. Et: *Qui plantat, et qui rigat unum sunt*, I. Corinth. iii. Et: *Et ipsi unum sint in nobis*, Joan. xvii (1). Hilarius igitur, ut nulla in re cedat hæreticis, ex istis ipsis locis ab Arianiis dilatis, probat Patrem, et Filium esse unum naturaliter, et non sola concordia voluntatum: « Ex his, inquit, ipsis, quibus utuntur, refellendi sunt. » Ac primum docet, fideles inter se esse unum cor, et unam animam, non solo consensu, sed naturaliter; quia sunt unum per fidem, et per regenerationem, et per Baptismum, ac proinde sunt per eandem fidei naturam, et per eandem naturam novæ regenerationis, et Baptismi: omnes enim sunt fidei es, omnes Filii Dei, omnes baptizati, etiamsi forte inter se non novérint, nec sciat unus quid alter velit: « Quomodo, inquit, non naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt ». Et idem dicit de regeneratione, et Baptismo, quod de fide dixit. Deinde docet illud: *Qui plantat, et qui rigat, unum sunt*, I Corinth. iii, indicare etiam naturalem unitatem: sunt enim illi unum, quia sunt ministri ejusdem Christi, et proinde unum sunt per naturam ejusdem ministerii. « Itaque, inquit, qui per rem eandem idem sunt, natura etiam unum sunt, non tantum voluntate; quia et ipsi res eadem effecti sunt, et ejusdem rei atque efficientie sunt ministri ». Denique venit ad tertium locum ex Joan. xvii: *Ut et illi unum sint in nobis*; et docet nos esse unum cum Christo naturaliter, quia per Eucharistiam participationem unum nobis carnis Christi natura, et hic habet illa omnia, quæ supra exposuimus.

Nota secundo, aliud esse apud Hilarium, aliqua esse unum naturaliter: aliud autem, unum esse in alio naturaliter. Nam ut aliqua sint unum naturaliter, satis est, si vere participant naturam ipsius rei, in qua sunt unum: et hoc modo dicit ipse, omnes fideles

(1) Joan. X, 30; Act. IV, 32; I Cor. III, 8; Joan. XVII, 21.

esse unum naturaliter per fidem, per regenerationem, et per Baptismum, quia participant naturam ejusdem fidei, ejusdem regenerationis, et ejusdem Baptismi: et similiter dicit omnes ministros esse unum naturaliter per ministerium, quia participant ejusdem ministerii naturam. Sed ut unum sit in alio naturaliter non satis est, ut participant quomocumque eandem naturam; sed necesse est, ut natura unius vere sit in alio; et hoc modo dicit Filium esse in Patre per divinitatem naturaliter, quia natura divina Filii, vere est in Patre: et similiter dicit, Christum esse in nobis per carnem naturaliter, quia natura carnis ejus nobis vere unitor per Eucharistiam. Atque ex his solvitur fere tota objectio Petri Martyris, et Bezae, et aliorum. Non enim eodem modo loquitur Hilarius (ut illi falso assumebant) de unione per fidem, seu regenerationem, vel Baptismum; et de unione per Eucharistiam. Nam non dicit, Christum esse in nobis per fidem, vel per Baptismum, sicut dicit esse per Eucharistiam, neque dicit ex fidelibus unum esse in alio per fidem; sed omnes esse unum per fidem.

Notat tertio, unitatem per honorem apud Hilarium eandem esse cum unitate per Eucharistiam, nam explicans illud ejusdem capituli XVII, Joannis: *Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi tibi*; dicit honorem, quem Filius habet a Patre, dedisse eundem Filium nobis, quia fecit ut essemus unum cum illo, sicut ipse est unum cum Patre; ut autem unum essemus cum illo, dicit eum fecisse per mysterium Eucharistiae, per quod ipse in nobis per carnem suam vere manet. Atque ita solvitur tota objectio adversariorum: non enim ipsi intellexerunt, quid esset apud Hilarium, fieri unum per honorem. Ac de Hilario haec tenent.

CAPUT XIII.

Testimonium S. Cyrilli Hierosolymitani.

Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus, cujus laus est in II. Synodo generali, eodem tempore floruit, quo S. Hilarius, ut patet ex epistola ejus ad Constantium imperatorem. Ac de sacramento Eucharistiae tam proprie,

(4) Joan. XVII. 22.

et perspicue loquitur, ut non magis aperte loqui potuerit, si vixisset temporibus nostris. Quocirca nihil habent haeretici, quod ex illo nobis objiciant: nos vero multa, et firmissima testimonia contra illos habemus.

Primum igitur initio catechesi 4 mystagogicae, et in tota fere catechesi, hortatur ad non dubitandum de veritate corporis Domini in Eucharistia: quod certe supervacaneum esset, si Eucharistia esset solum signum corporis Domini; nemo enim dubitare solet de ejusmodi rebus, quae nullam habent difficultatem. Sic ergo loquitur: « Hec B. Pauli doctrina satis potest efficere vos certissimos de divinis mysteriis etc. » Et infra: « Cum Christus ipse sic affirmet atque dicat de pane: Hoc est corpus meum; quis deinceps audeat dubitare? ac eodem quoque confirmante, et dicente: Hic est sanguis meus; quis, inquam, dubitet, et dicat non esse illius sanguinem? » Quod autem dicit de pane, Christum affirmasse illum esse suum corpus, non significat panem materiale esse corpus Domini, sed panem consecratum, qui figura externa panis materialis est; sed quoad substantiam panis caelestis est; illum, inquam, panem, corpus Domini esse confirmat.

Secundo, in eadem catechesi aperte ponit Cyrillus transmutationem panis in corpus Domini, et solas panis species remanere post eam transmutationem: « Aquam, inquit, aliquando mutavit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilae sola voluntate; et non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutavit? Quare omni cum certitudine corpus, et sanguinem Christi sumamus: nam sub specie panis datur tibi corpus, et sub specie vini datur sanguis ». Haec sunt tam perspicua, ut omnino nesciam, quid fingi possit adeorum perversionem.

Tertio ibidem dicit, Christi corpus, non solum animis nostris, sed etiam corporibus vere conjungi per Eucharistiam: « Sic, inquit, Christophori erimus, id est, Christum ferentes, cum ejus corpus et sanguinem in membra nostra receperimus, atque ut B. Petrus dicit, divinae naturae consortes efficiemur. » Haec ille. Neque potest intelligi hic locus de corpore symbolico, quasi solum panem in membra nostra recipiamus: nam de illo corpore loquitur, de quo immediate antea dixerat, corpus Domini sub

specie panis sumi, ubi distinguitur corpus a pane.

Quarto monet ibidem, sensus nostros falli circa Eucharistiam, neque esse illis obtemperandum: « Ne ergo consideres tanquam nudum panem, et nudum vinum; corpus enim est, et sanguis Christi, secundum ipsius Domini verba. Quamvis enim sensus hoc tibi suggerit; tamen fides te confirmet, ne ex gustu remjudices. » Et infra: « Hoc sciens, et pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur a nobis non esse panem, etiamsi gustus pane messe sentiat; sed esse corpus Christi: et vinum, quod a nobis conspicitur, tametsi sensui gustus vinum esse videatur; non tamen vinum, sed sanguinem Christi esse. » Quid clarius dici potest.

Neque enim potest responderi, non vocari nudum panem, quia habet adjunctam significationem, et sensus in eo falli, quod nudum panem, esse judicant. Nam sensus non judicant, utrum panis significet, vel non significet, sed judicant rem eam esse, quae solet naturaliter esse sub accidentibus, quae sentiuntur. Et praeterea Cyrillus non dicit falli sensus, quia non judicant esse corpus Christi sub specie panis, sed quia judicant rem illam, quam sentiunt, esse panem, cum non sit. At revera panis esset, si solum adderetur significatio: non igitur sensus fallerentur, ut Cyrillus dicit. Denique in sequenti catechesi prope finem, monet communicantes, ut summa diligentia provideant, ne mica ulla Eucharistiae cadat, neve amittatur: quod, ut supra diximus, magnum est argumentum veritatis: et ibidem jubet, ut flexo genu, et in adorantium morem accedant ad Eucharistiam.

Sed objicit aliquis quod idem Cyrillus Catech. III. mystagogica de sancto Chrismate dicit, non esse nudum unguentum post consecrationem; sicut ibidem dicit, panem post consecrationem. Atqui id confirmat sententiam nostram: nam Cyrillus non eodem modo loquitur de Chrismate, et Eucharistia. De Eucharistia enim dicit, post consecrationem non esse panem commune, sed corpus Christi, de Chrismate autem dicit quidem non esse commune unguentum, sed non addit esse Spiritum sanctum, vel corpus Christi, sed esse Chrisma Christi, seu sanctificatum oleum.

Haec de Cyrillo, cujus testimonium vel solum sufficere debet: est enim hominis sancti, et antiquissimi, et ex opere ejus in-

dubitato, et clarissimum, atque apertissimum, ut nullo modo perverti possit, et est ex Catechesi, in qua solent omnia proprie et simpliciter explicari: et denique nemo unquam reprehendit Cyrillum erroris alieujus circa Eucharistiam.

CAPUT XIV.

Testimonium S. Ambrosii.

Sanctus Ambrosius recte adjungitur Cyrillo, quia et eodem tempore floruit, et similes Catecheses conscripsit, nimirum libros de Sacramentis, de iis, qui initiuntur mysteriis, et non minus aperte loquitur, quam Cyrillus, ut videamus eodem tempore, eandem fuisse Orientis sententiam de Eucharistia.

Primo igitur Ambrosius in lib. de *Mysteriis initiandis*, cap. 9. et lib. VI. de *Sacramentis*, cap. 3. 4. et 5. fuse docet longe excellentiorem escam nobis dari in Eucharistia, quam olim in manna Judei habuerint, cum illis Christi corpus in figura, nobis detur in veritate: de quo argumento supra diximus, cum ageremus de figuris hujus Sacramenti.

Secundo, idem Ambrosius in iisdem locis dicit, mutari panem et vinum in corpus et sanguinem Christi; et non esse amplius panem et vinum, sed corpus et sanguinem.

Ad quod argumentum dupliciter adversarii respondent. Primo revocant in dubium, sicut Ambrosii libri, qui inscribuntur de *Sacramentis*. Secundo dicunt mutationem, de qua loquitur Ambrosius, non esse realem, sed sacramentalem, ita ut panis et vinum, ex communibus et prophanis rebus adjuncta nova significatione, fiant sacramenta religionis. Vide Petrum Martyrem lib. *contra Gerdinerum*, par. I, object. 190. et seq. et par. 4. in explicatione verborum Ambrosii.

Sed prior solutio timide ab illis proponitur, et merito. Nam citantur hi libri sub nomine Ambrosii a Lanfranco, Guimundo et aliis, qui ante annos 500. floruerunt. Deinde constat, librum de mysteriis initiandis esse Ambrosii: nam in praefatione dicit, se tractasse moralia quaedam ex vitii Patriarcharum, et ex Salomone; quae opera nemo negavit unquam esse Ambrosii. Libros autem de *Sacramentis* ejusdem auctoris esse,

cujus est liber *de Myster. init.* res ipsa per se clamat, tanta est styli, et sententiarum similitudo Denique, etiamsi non essent Ambrosii, essent tamen antiqui alicujus auctoris. Sed stultum est ambigere de auctore horum librorum, cum nullum adversarii argumentum afferant, cur ambigere debeamus.

Posterior solutio refellitur ex ipsis Ambrosii verbis. Nam in lib. *iv. de Sacram.* cap. 4. « Tu, inquit, forte dicis meus panis est usitatus; sed panis iste, panis est ante verba Sacramentorum; ubi acce serit consecratio, de pane fit caro Christi ». Hæc ille: At si panis tantum mutaretur sacramentaliter, non desineret esse panis post consecrationem. Ibidem probat multis miraculorum exemplis, Christi verba esse operatoria; et eju-modi, ut naturas vere mutare possint, quæ omnia sine causa adducuntur, si nulla realis mutatio fit in pane Eucharistie. Sed afferamus testimonium ad idem probandum ex lib. *indubitato de Myster. init.* cap. 9. « Forte, inquit, dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris, quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit? majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur? virgam tenebat Moyses, projecit eam, et facta est serpens ». Hæc ille. Qui posteaquam multa alia miracula narravit Moyses, Eliae, et Elisæi, concludit: « Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam Sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliae ut ignem de celo deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat; non potest ea, quæ sunt, in id mutare, quod non erant? non enim minus est novas rebus dare, quam mutare naturas ». Hæc ille: ubi tam aperte loquitur de reali mutatione, ut nuptia impudentia sit id negare. Ibidem paulo infra idem probat ex mysterio Incarnationis: « Liquef, inquit, quod præter naturæ ordinem Virgo generavit: et hoc quod conficimus, corpus, ex Virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem

in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine? » Hæc ille. Quam inepte ista omnia dicentur, si nulla fieret realis mutatio? Quid enim opus erat probare, non posse naturaliter fieri ex pane corpus Christi, quemadmodum nec ut Virgo pariat; si non reipsa, sed solum signi fæctive panis fit corpus Christi.

Tertium testimonium est in eodem lib. *iv. de Sacram.* cap. 5. ubi probat, non esse dubitandum de veritate corporis Domini. Quæ probatio supervacanea est; si verum est, adversarii sentiunt: nemo enim dubitare solet, utrum panis possit esse corpus Christi significative: « Deinde, inquit, ipse Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus, et sanguinem; nunquid debemus de ejus fide, et testificatione dubitare? » Et ibidem paulo infra: « Dicit tibi sacerdos, Corpus Christi, et tu dicis, Amen: hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus ». Hic certe loquitur de eo, quod offertur manibus Sacerdotis, quod quidem, nisi vere sit corpus Christi, decipit nos Ambrosius, qui vult nos id, et confiteri lingua, et affectu sentire. Et lib. *vi. cap. 1.* « Sicut verus est Dei Filius, Dominus noster Jesus Christus: non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris; ita vera caro sicut ipse dixit, quam accipimus ».

Quartum testimonium ex lib. *i. in Lucam*, ubi exponens illa verba cap. 1. *Apparuit illi Angelus*: « Non dubites, inquit, assistere Angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur ». At certe non assisteret Angelus, si sola figura corporis Domini, non ipse Christus in altari adesset.

Quintum testimonium est lib. *iii. de Spiritu sancto*, cap. 12. ubi tractans illud Psalm. *xcvii: Adorate scabellum pedum ejus.* « Itaque, inquit, per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi; quam hodie quoque in mysteriis adoramus, et quam Apostoli in Domino Jesu, ut supra diximus, adorant ». Hic locus nullam admittit solutionem: nam et liber est indubitatus, et sermo est adoratione patriæ; et aperte Ambrosius dicit, carnem Christi verbo unitam adorari a nobis in mysteriis, id est, in Eucharistia.

Diluamus aunc breviter, quæ Petrus Martyr ex Ambrosio profert, libro *contra Gardinrum*, objecto 188. et seq. Primo igitur objicit ex commentario in *ii. ep. 1. ad Corinth.*

quod Ambrosius in mysteriis dicat significari carnem et sanguinem, quæ oblata sunt pro nobis, et mysticum calicem typum esse sanguinis Domini.

Respondeo, neque ea commentaria sunt Ambrosii, neque quidquam habent contra nos: fatemur enim, imo et docemus, Eucharistiam signum ac typum esse mortis Christi, seu carnis et sanguinis, ut visibiliter in cruce illa suffixa, ille effusus est.

Secundo objicit ex lib. *iv. de Sacram.* cap. *iv.* illa Ambrosii verba: « Hoc igitur astruimus, quomodo potest, qui panis est, esse corpus Christi consecratione ». Hinc ita Petrus Martyr argumentatur: « Qui panis est, corpus etiam Christi est per consecrationem. At panis non potest esse corpus proprie; ergo solum significativè ». Idem confirmat ex illis verbis, quæ ibidem habentur: « Si tanta vis est in sermone Domini, ut ea incipiant esse, quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint, quæ erant, et in aliud commutentur? ubi videmus sic mutari panem in corpus, ut tamen maneat panis.

Ad priorem locum respondeo, non dicere Ambrosium panem manere post consecrationem, sed potius non manere; illa enim verba: « Quomodo potest qui panis est, esse corpus Christi? » hunc sensum faciunt: Quomodo potest, qui aunc est panis, paulo post esse corpus Christi? et respondet: « Consecratione »; consecratio enim facit, ut qui panis est ante consecrationem, corpus sit post consecrationem. Istum esse sensum patet ex illis verbis lib. *de Myster. init.* cap. 9. « Prohemus, non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit: ubi vides non esse panem post consecrationem. Imo in ipso lib. *iv. de Sacram.* cap. 4. nonne Ambrosius ait: « Panis iste panis est ante verba consecrationis; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. »

Ad alterum locum respondit olim Lantfrancus in libro *contra Berengarium*, dupliciter. Primo, in aliis codicibus Ambrosii non haberi illa verba: « Ut sint quæ erant »; sed hoc modo legi: « Quanto magis operatorius est, ut quæ erant, in aliud commutentur? » Quæ lectio verior, esse videtur, quia est conformior lib. *de Myster. init.* cap. 9. ubi sic legimus: « Sermo ergo Christi; qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare, quod non erant? » Secundo respondet illa verba: « Ut sint quæ erant », hunc sensum facere: « Ut sint quæ

erant », nimirum quoad speciem exteriorem, et tamen vere mutantur, quoad interiorem substantiam. Posset etiam responderi, Ambrosium voluisse dicere; Si potuit Christus ex nihilo aliquid facere, cur non poterit ex aliquo aliquid facere, non annihilando id, quod antea erat, sed in melius commutando? unde non dixit: « Ut sint id, quod erant »: tunc enim panis manere deberet, sed: « Ut sint quæ erant », id est, non annihilentur, sed maneant, quamvis mutata.

Tertio objicit ex lib. *iv. de Sacram.* cap. 3. et de *his qui init. myst.* cap. 8. et de *benedict. patriæ*, cap. 9. ubi Ambrosius dicit, corpus Domini accipientibus fieri peccatorum remissionem. Atque inde colligit non sumi corpus Domini ab impiis, ac per hoc non sumi corporali instrumento, quod est commune cum impiis, sed ore tantum spirituali, quo impij carent.

Sed hæc sæpius jam dissoluta sunt: corpus enim Domini, quod ad se attinet, omnibus offert peccatorum remissionem, licet in quibusdam ob eorum indispositionem id non fiat.

Quarto objicit ex lib. *de Myster. init.* cap. 9. illa verba: « Ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur: post consecrationem corpus Christi significatur. » Et lib. *iv. de Sacram.* cap. 4. dicit, nos bibere similitudinem pretiosi sanguinis, et cap. 5. dicit, oblationem altaris esse figuram corporis Christi, et lib. *i. de Officiis* cap. 48. dicit, umbram fuisse in lege, imaginem in Evangelio, veritatem in egestibus.

Respondeo in primis verbis citatis illud « significatur », idem valet, « appellatur », seu « dicitur ». Non enim loquitur de significatione rerum, sed vocum; nec docet quid Eucharistia significet, sed quomodo « appelletur. Itaque sensus est: « Ante benedictionem alia species nominatur », id est, panis vocatur id, quod est in altari: « Post consecrationem corpus Christi significatur », id est, non amplius panem esse significamus, seu dicimus, si quis nos interroget, quid sit in altari, sed corpus Domini esse significamus, seu dicimus. Unde ibidem: « Ante consecrationem, inquit, aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur ». Ad alia verba fateor nos bibere similitudinem eroris, sed sub qua veritas continetur. Docet enim Ambrosius, nos non in specie sanguinis sanguinem sumere, ne ut ipse ibidem dicit, horror esset eroribus; sed in similitudine sanguinis, id est

specie vini, quod habet sang uinis similitudinem; ipsum sanguinem bibere. Ad illud et figura corporis, quamvis non esset absurdum, Sacramentum Eucharistiae vocare figuram corporis ratione specierum externarum, tamen eo loco Ambrosius loquitur de pane ante consecrationem, ut ex ejus verbis patet. Neque est absurdum, panem vocari figuram corporis Domini ante consecrationem, licet nondum sit sacramentum: nam panis naturalis habet analogiam ad corpus Christi, et praeterea ex eo, quod ponitur super altare, ut consecratur, incipit representare ipsum Domini corpus, licet nondum habeat sacramentalem significationem. Ad aliud ex libro de officiis, Ambrosius distinguit imaginem a veritate, non quoad substantiam, seu praesentiam rei, sed quoad notitiam: nunc enim habemus Christum, sed signis, et imagine velatum; in caelo videbimus sine ullo signo facie ad faciem. Id patet ex verbis ejus, quibus explicat, quod dixerat: « Hic ergo, inquit, in imagine ambulamus, in imagine videmus; illic facie ad faciem, ubi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate est ». Unde etiam paulo ante distinguens umbram ab imagine: « Ante, inquit, agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo recipiens passionem ».

Quinto objicit illud ex lib. v. de *Sacram.* cap. 4. « Non iste panis est, qui vadit in corpus, sed ille panis vite aeternae, qui animam nostram substantiam fulcit ». « Ex his verbis, inquit Petrus Martyr, vel caecus videre potest Ambrosium non tam crasse sensisse de corpore Christi, ut putaverit illud ingredi, et recipi in corpus nostrum ».

Respondeo: Non negat Ambrosius corpus Christi ingredi in corpus nostrum, sed negat illud converti in substantiam corporis nostri more ciborum corporalium. Id patet manifeste ex adversativa: « Sed animae substantiam fulcit; » est enim sensus: iste panis non vadit in corpus, id est, non transit in corpus per nutritionem, sed animam reficit. Alioquin enim quomodo negaret Ambrosius corpus Christi in corpus nostrum ingredi, cum dicat in serm. de S. Agnete: « Jam corpus ejus corpori meo sociatum est? » et cum tam aperte docuerit in tot locis a nobis citatis, id quod sumimus, dum sumimus Eucharistiam, veram esse carnem Domini? Haec de Ambrosio.

CAPUT XV.

Testimonium S. Basilii.

Sanctus Basilius eodem tempore, quo Ambrosius floruit; et in 11 lib. de *Baptismo* cap. 2 sic loquitur: « Si tales minae adversus eos positae sunt, qui temere ad ea sacra accedunt, quae ab hominibus sanctificantur: quid dicendum est de eo, qui in tantum ac tale mysterium temerarius est? Quanto enim majus aliquid is est templo secundum Domini vocem, tanto gravius, et terribilius est in anima impuritate constitutum corpus Christi temere contingere, quam sit accedere ad arietes, vel tauros etc. » Hoc loco Basilius affirmat tanto gravius peccare, qui indigne sumunt corpus Christi, quam eos, qui indigne sumebant arietes, et tauros Deo immolatos, quanto Christus major est, non solum arietibus, et tauris, sed etiam ipso templo Domini: quae certe sententia vera esse non potest, nisi in Eucharistia sit vere corpus Domini praesens. Nam inter Christum, et arietes ab Hebraeis immolari solitos, distantia est plane infinita: inter panem autem Eucharistiae secundum adversarios, et illos arietes pene nulla distantia: vel si distantia est notabilis, arietes excelebant, non panis Eucharistiae, ut nos supra demonstravimus. Basilius autem affirmat tanto gravius peccare, qui indigne tractant Eucharistiam, quam ii qui indigne tractabant sacrificia illa vetera, quanto Christus major est non solum sacrificiis, sed etiam templo.

Petrus Martyr in lib. *contra Gardiner*, par. 4. respondere conatur, sed se ipse involvit, ac secum turpiter pugnat in eadem pagina. Dicit enim primum, Basilius ita conferre Eucharistiam cum sacramentis veterum, ut ab una parte ponat nuda symbola, id est, in sacramentis veterum, ab altera ponat rem ipsam, nulla facta symboli mentione, id est, in Eucharistia nostra. Itaque vult corpus Christi in illa collatione Basilii significare corpus Christi proprie dictum: illud enim est per eum res, et veritas sacramenti, ut opponitur symbolo externo. Sed quia Basilius dicit, illud Christi corpus sumi ab indignis; indigni autem non sumunt rem sacramenti, sed nuda symbola secundum adversarios;

ideo Petrus Martyr paulo post addit Basilius loqui de symbolis Eucharistiae, quae sola sumuntur ab impiis, et ea conferre cum symbolis veteribus.

Haec autem aperte inter se pugnant, et unum destruit aliud; et praeterea utrumque dictum est falsum. Quod pugnent, sic ostendo. Cum Basilius nominat corpus Christi in illa collatione cum sacrificiis veterum, vel intelligit corpus Christi verum, vel symbolicum. Si corpus Christi verum; ergo falsum est posterius dictum, quo asseruit Petrus Martyr Basilius loqui de symbolis, quae sola sumuntur ab impiis: si corpus symbolicum; ergo falsum est prius dictum ejusdem, quo asseruit Basilius conferre rem ipsam, id est, corpus Christi, cum symbolis veteribus. Quod autem sit falsum etiam absolute utrumque dictum Petri Martyris, sic demonstro. Nam Basilius non confert cum sacrificiis veterum solum corpus Christi verum, quod erat primum dictum Petri Martyris: nam impij non sumunt corpus Christi verum secundum adversarios: neque sumunt illud corpus extra symbola secundum Catholicos. At Basilius illud ipsum dicit sumi ab impiis; ergo non loquitur de solo corpore Christi vero. Adde, quod non debuit Basilius, nec potuit ita comparare Sacramenta vetera cum Eucharistia, ut in illis tantum poneret nudum signum, in hac, verum corpus, cum utraque sacramenta eodem modo continent corpus Christi secundum adversarios; imo melius vetera, quam nova, quia melius representabant. Sed de hoc alibi diximus.

Neque vero confert Basilius cum sacrificiis veterum solum symbolum Eucharistiae, quod erat secundum dictum Petri Martyris: nam symbola sola Eucharistiae non praestant sacrificiis veterum, sed sunt illis inferiora, ut alibi ostendimus; et tamen Basilius hoc loco constituit infinitam distantiam inter corpus Christi, et sacrificia veterum. Sequitur igitur necessario, ut Basilius loquatur de corpore Christi vero, ut continetur sub specie panis vere, et realiter: sic enim omnia coherent. Nam hoc corpus vere excellit sacrificiis veterum infinita distantia et vere sumitur ab impiis corporali instrumento. Et confirmatur hoc totum argumentum ex sequentibus verbis ejusdem Basilii in eo loco; monet enim ut sumpturi Eucharistiam diligentissime purgentur a sordibus peccatorum, ne incidamus in peccatum eorum, qui Christum occiderunt. Ista enim comparatio indigne communican-

tium cum illis, qui Christum occiderunt, cogit omnino ut intelligamus vere, et realiter Christi corpus contineri in Eucharistia. Nam ideo comparantur inter se ista peccata, quia utrumque attingit Christum in seipso; et Christum, non ut est in caelo, sed ut est in Eucharistia; quia impij non possunt Christum attingere, ut est in caelo, sed solum ut est in Eucharistia.

Alterum testimonium Basilii est in lib. de *Spiritu sancto* cap. 27. ubi sic ait: « Verba invocationis cum ostenditur panis Eucharistiae, quis Sanctorum in scripto nobis reliquit? » Hinc enim habemus morem fuisse in Ecclesia veteri, ut post consecrationem ostenderetur populo Eucharistia, quod etiam nunc fieri videmus; et conceptis verbis invocaretur, quae verba quidam suspicantur fuisse, Kyrie eleison. Sed certe ex invocatione manifeste colligitur veritas Christi in Eucharistia: neque enim panem invocare possumus quantumlibet significet, vel representet corpus Christi. Ibidem Basilius de mysteriis his loquens, dicit, nec intueri fas esse ista non initiatis. At certe nulla reddi potest causa, cur Eucharistiam ne videri quidem permitterent infidelibus, vel etiam catechumenis, si nihil est nisi signum. Nam rem significatam, id est, Christi passionem publice praedicabant, et signum etiam manifestissimum ejusdem passionis catechumenis quotidie fere imprimebant; dum eos signo crucis signabant. Qui igitur signa clarissima concedebant; cur negassent signum obscurius?

Porro ex Basilio objiciunt adversarii, quod in sua liturgia Eucharistiam appellet *ἀντίτυπον* id est, figuram corporis Christi, de qua re multa scribit Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum* objecto 185.

Ad hoc argumentum tres dari solent solutiones, sed duae priores mihi non videntur solide. Prima est, vocem illam *ἀντίτυπον* non semper accipi pro figura, sed aliquando sumi pro exemplari: cujus significationis proferunt exemplum ex 1. epist. Petri cap. 3. ubi Baptismus vocatur *ἀντίτυπον* diluvii, cum tamen diluvium figura fuerit Baptismi, non Baptismus diluvii. Itaque haec acceptione contendunt quidam a Basilio Eucharistiam dici *ἀντίτυπον*, quod sit exemplar veterum figurarum.

Sed haec opinio facile rejici potest. Nam vox *ἀντίτυπον* (ut etiam notavimus in 1. lib. de *Sacramentis in genere*) nunquam accipi-

tur pro exemplari, sed pro imagine, quæ e regione respondet exemplari; et ita illud imitatur, ut fere cum eo contendere videatur. Quomodo valde proprie vocatur antitypon imago, qua resultat in speculo, dum quis in illud intuetur: etenim in ea imago ita ad vivum representat, ut cum ipso homine de forma ipsius hominis certare videatur. El hoc modo accipitur hæc vox ab Apostolo Hebr. ix. et ab auctoribus passim: neque aliter accipitur Petri iii. Nam Baptismus aliquo modo est exemplar, aliquo modo imago diluvii, et ut imago, non ut exemplar, dicitur a sancto Petra antitypon diluvii. Nam si consideremus significationem ad placitum, seu divinam ordinationem, diluvium figura fuit Baptismi, non contra. Baptismus diluvii: neque enim Deus instituit Baptismum, ut representaret diluvium; sed e contrario, diluvium Deus induxit in mundum, tum ob alias causas, tum etiam ut esset figura Baptismi. At si consideremus naturalem similitudinem, Baptismus est potius imago diluvii, quam diluvium Baptismi: siquidem magis proprie, et vere diluvium suffocavit homines impios, quam Baptismus peccata suffocet, illa enim vera et propria, hæc metaphorica suffocatio est. Quia tamen valde similis est effectus Baptismi, id est, suffocatio iniquitatum, effectus diluvii, id est, suffocationi hominum impiorum: ideo S. Petrus Baptismum antitypon diluvii appellavit. Sed præterea licet antitypon pro exemplari accipi possent, non tamen id nobis prodesset. Nam Basilius non dicit, Eucharistiam esse antitypon Sacramentorum veterum, sed corporis Domini; quare certum est a Basilio non accipi hanc vocem pro exemplari, sed pro imagine imitante ipsam exemplar.

Altera solutio est aliorum, vocari a S. Basilio panem Eucharistiae antitypon corporis Domini, sed ante consecrationem, non postea. Ita respondit olim Joan. Damascenus lib. iv. de Fide cap. 14. et Epiphanius in VII. Synodo, act. 6. tom. 3.

Sed hæc solutio multas habet difficultates. Nam in liturgia Basili inveniuntur panem Eucharistiae vocari antitypon corporis Domini post recitationem verborum illorum: *Hoc est corpus meum*. Quocirca oporteret Damascenum, et Epiphanius existimasse, non consecrari Eucharistiam illis verbis: *Hoc est corpus meum*; sed illis, quæ infra ponuntur: quod minus adhuc probabile est; de qua re disputabimus in iv. lib. in controversia de

verbis, quibus Sacramentum Eucharistiae conficitur. Adde, quod licet Basilius non vocaret Eucharistiam antitypon corporis Domini post consecrationem: tamen Theodoretus apertissime ita eam vocat in i. dialogo, necnon Macarius Ægyptius hom. 27. imo et Dionys. cap. iii. *Eccles. hierarch. et Nazanzen. orat. in Gorgoniam.*

Est igitur tertia solutio, Eucharistiam etiam post consecrationem recte dici antitypon corporis, et sanguinis, non solum quia species panis, et vini sunt signa corporis, et sanguinis ibi revera existentium; sed etiam quia ipsum corpus, et sanguis Domini, ut sunt sub illis speciebus, signa sunt ejusdem corporis, et sanguinis, ut fuerunt in cruce; representant enim Eucharistia passionem Christi. Et ideo fortasse Basilius, et alii Patres non vocant Eucharistiam figuram, seu typum, sed antitypon; quia, ut diximus, antitypa non dicuntur quælibet figurae, sed illæ tantum, quæ nihil fere differunt a veritate. Porro panis, et vinum, remoto corpore Domini, non ita ad vivum representant corpus, et sanguinem, ut dici possint antitypa: melius enim representabat agnus paschalis, et tamen non dicebatur antitypon, sed typus. At si sub specie panis sit vere corpus Christi, tum vere Eucharistia erit antitypon corporis in cruce immolati. Unde Chrysostomus homil. 17. in *epist. ad Hebræos* dicit, Eucharistiam esse typum, seu figuram sacrificii crucis; et tamen ibidem asserit, nunc eundem Christum offerri, qui tunc oblatas fuit. Simile esset, si rex aliquis gravissimo bello confecto idem ipsum bellum ad oblectandum populo in scena representari vellet, et ipse idem, qui vere pugnaverat, in scena seipsum representaret: esset enim ipse vere antitypon sui ipsius. Similia habemus in aliis Christi representationibus: nam cum tribus diebus latuit, et tandem tertia die inventus est in templo, significare voluit, teste Ambrosio in cap. ii. Lucae, se triduo futurum in sepulchro absconditum, et tandem tertia die resurrecturum. Et Math. xvii. cum transfiguratus est in monte coram Prophetis, et Apostolis, significare voluit, se eo modo videndum in gloria cælesti ab omnibus Sanctis veteris, et novi Testamenti. Ipse igitur non semel fuit typus, et figura sui ipsius.

CAPUT XVI.

Testimonium S. Gregorii Nysseni.

S. Gregorius Nyssenus S. Basili frater, insigne testimonium nobis præbet: ex quo etiam intelligi posset, quid Basilius sensisset, si de ea re ulla dubitatio oriretur. Constat enim Nyssenum in iis, quæ ad fidem pertinent, nulla in re a Basilio dissensisse. Igitur in lib. de vita Moysis, ubi disputat de manna Judæorum, et eum cibum cum Eucharistia confert, sic loquitur de Eucharistia: « Panis est absque semine, absque aratione, absque illo humano opere nobis paratus. Is desper deflatus invenitur in terris. Panis enim qui de cælo descendit, qui verus cibus est, qui enigmatica hæc historia significatur, non incorporea quædam res est: quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet? res autem quæ incorporea non est, corpus omnino est ». Hæc ille. Hic duo habemus, quæ excludunt omnes, quæ fingi possent ab adversariis, expositiones. Nam primo Gregorius dicit, Panem Eucharistiae sine semine, sine aratione, sine opere humano fieri; quod certe non convenit pani triticeo: loquitur igitur de vero corpore Christi, cui illa omnia conveniunt.

Secundo dicit, eundem panem corpore manducari: non ergo loquitur de corpore Domini, ut est in cælo, et sola fide sumitur, sed de vero corpore, ut est in Eucharistia.

Idem Gregorius in *oratione catechetica* cap. xxxvi. et xxxvii. multa habet expresse de veritate hujus Sacramenti, et citatur hic locus ab Euthymio in Panoplia part. 2. titul. 21. et a Bessarione in lib. de *verbis consecrationis*. Inter alia dicit, et sæpius repetit, corpus Christi immortale conjungi per Eucharistiam cum nostro mortali corpore, et illud sibi simile reddere, id est, efficere, ut gloriosum, et immortale aliquando resurgat: « Quemadmodum, inquit, parum fermenti totam massam sibi similem reddit: sic et corpus illud, quod a Deo factum est immortale, in nostrum corpus ingrediens totum in se transfert, atque commutat. Nam, ut pestiferum cum salubri commixtum illud efficit perniciosum: sic et corpus immortale reddit totum illud, in quo susceptum est,

TOME IV.

naturæ simile immortalæ ». Et infra: « Fidelium corporibus conjungitur, ut ea conjunctione cum immortalæ, homo etiam immortalitatis particeps fiat ». Hæc ille.

Secundo quaerit, quomodo possit unum corpus toti mundo communicari, et tamen semper integrum maneat: quæ quidem quaestio absurdissima esset, si tantum in signo corpus Christi manducaretur; nulla enim difficultas in ea re fingi posset: « Considerandum est, inquit, quomodo fieri queat, ut cum unum illud corpus assidue per totum orbem terrarum tot fidelium millibus imperiatur, totum ejusque per partem evadat, et in seipso totum permaneat ». Hæc ille.

Tertio, respondet ad quaestionem, ac dicit panem qui ponitur in altari, converteri in carnem Christi, et eo modo omnes, qui eo pane vescuntur, vere sumere Christi carnem sine ullo ejus detrimento: quæ sane est acutissima, et verissima responsio. Nam vult dicere, ut habeamus, et comedamus veram Christi carnem, non esse opus, ut Christus de cælo descendat, sed manente illo salvo, et incoactum in cælo, verti quotidie panem in corpus ejus, et eo modo a multis manducari.

Quod autem non loquatur de mutatione panis in carnem per solam significationem, ut adversarii dicere solent, sed de vera, et reali mutatione, patet primo, ex ipsa quaestione, quæ (ut dixi) inepta esset, si de mutatione significationis ageretur. Secundo, patet ex ipsa ejus explicatione; dicit enim ita mutari nunc panem in carnem Domini virtute verborum ipsius, quemadmodum cum ipse in terris viveret, mutabatur panis, quo ipse vescabatur in carnem ipsius. Tertio patet, quia dicit hanc mutationem fieri divina virtute divinæ benedictionis: nulla autem virtus requirebatur ad mutandam significationem, cum sit res mere voluntaria. Hæc autem sunt verba ejus: « Divinum illud corpus panis nutrimentum accipiens, idem quodammodo erat cum illo cibo (ut diximus) in ejus corporis naturam immutato ». Et infra: « Quam ob rem recte etiam nunc Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari ». Et infra: « Hæc autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quæ videtur (id est panis, et vini, naturam mutans) ». Hæc ille. Quæ tam perspicua sunt, ut non fuerit ausus ullus adversariorum, quod sciam, vel ad hæc loca respondere, vel aliquid ex hoc auctore nobis objicere.

CAPUT XVII.

Testimonium Beati Optati Milevitani.

Optatus Milevitanus floruit eodem tempore, quo Ambrosius, et Basilius, ut patet ex lib. II. *contra Parmenianum*, ubi scribit se vixisse tempore Siricii pape, qui Damasus successerat. Is igitur in VI lib. *contra Parmenianum*, sic ait: « Quid enim est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus aliquando et vos obtulistis, frangere, radere, removere? in quibus vota populi, et membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens invocatus sit, quo postulatus descendit Spiritus sanctus, unde e multis pignus salutis æternæ, et tutela fidei, et spes resurrectionis accepta est ». Et infra: « Quid est altare, nisi sedes corporis et sanguinis Christi? Et infra: « Quid vos offenderat Christus, cujus illic per certa momenta corpus, et sanguis habitabat? Et infra: « Hoc tamen immane facinus geminatum est dum fregistis etiam calices Christi sanguinis portatores ». Hæc ille.

Quod autem per corpus Christi, quod tam soepe repetit Optatus in altari manere solitum, non intelligatur corpus significative, sed vere, id est, non solus panis, qui Christi corpus representet, sed ipsum verum, et proprie dictum corpus, multis modis probari potest ex hoc ipso loco. Primo ex eo, quod cum toties id repetat, ne semel quidem dixerit, signum corporis in altari manere, vel offerri, sed perpetuo corpus Christi, aut membra Christi.

Secundo, ex eo, quod dicit, invocari super altare Deum omnipotentem, et descendere super idem altare Spiritum sanctum, quod sine dubio referendum est ad consecrationem: videmus enim in omnibus liturgiis antiquis invocari Spiritum sanctum, ut descendat, et transmutet panem in corpus Christi: neque potest reddi alia ratio hujus descensus spiritus sancti, nisi ad Sacramentum conficiendum. At quorsum iste descensus, quorsum invocatio omnipotentis, si nihil mirabile, et supernaturale fieri deberet.

Tertio ex eo, quod Eucharistiam vocat Optatus, pignus salutis, alludit enim ad id, quot veteres, Irenæus, Hilarius, Cyrillus, Nyssenus, et alii dicere solent, ideo conjungi cum cor-

pore nostro corpus Christi ut ex illo trahatur ym quamdam ad beatam immortalitatem assequendam.

Quarto ex eo, quod dicit per certa momenta habitare corpus Christi in altari. Si enim loqueretur de signo corporis, non diceret: « Per certa momenta », sed semper; semper enim in altari manere solet crux, ut Chrysostomus testatur in orat. quod Christus sit Deus; imo etiam (ut ipse ibidem ait) in culminibus, in parietibus, in vasis etc. Crux autem signum est Christi crucifixi; et ipsum etiam altera figura quædam est, et signum Christi, ut fatetur Petrus Martyr libro *contra Gardin*. objecto 38. alio igitur modo quam per significationem, Eucharistia corpus Christi est.

CAPUT XVIII.

Testimonium S. Gregorii Nazianzeni.

Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui eodem tempore floruit quo superiores Patres, in 2. orat. de Paschate ita loquitur: « Absque confusione et dubio comede corpus, et sanguinem bibe, si saltem vite desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offenderis; constans esto, firmus, et stabilis, in nulla re propter adversariorum sermones, fluctues ». Hæc ille. Ubi hortatur ad fidem erga tantum mysterium, etiamsi adversarii, id est, philosophi gentiles nos irrideant, quod dicamus nos carnem Christi manducare: hæc autem cohortatio supervacanea esset, si tantum in signo Christi carnem manducarem.

Respondet Petrus Martyr, Gregorium loqui de fide passionis Christi, atque hortari Christianos, ut certa fide credant Christum habuisse veram carnem, et vere esse mortuum, et hoc modo spiritualiter manducant carnem Christi. At non disputabat eo loco Gregorius de passione, sed de Eucharistia, cujus figura fuit manducatio agni paschalis; explicat enim eo loco varios ritus, quibus manducabant Judæi paschale magnum, et accommodat illos ad manducationem Eucharistie. Et quoniam inter alios ritus Judæorum unus erat, ut baculis nixi manducarent, dicit eo baculo significari, ut etiam nos firmi, et sta-

biles, et sine ullo dubio manducemus carnem, et bibamus sanguinem.

Aliud testimonium exstat in orat. *de obitu Gorgoniae* sororis suæ, ubi refert, Gorgoniam morbo incurabili affectam, nocte quadam sese in templum proripuisse, ac procumbentem ante altare coram venerabili Sacramento ita orasse, ut statim convalesceret: « Ad altare, inquit, cum fide procumbit, eumque qui super illud colitur, magno cum clamore obstetans, etc. » Quid autem super altare colatur, dubium esse non potest, cum nihil ibi ponatur a Christianis, nisi panis, et vinum mutanda in corpus et sanguinem Christi: unde Optatus paulo ante citatus, vocabat altare sedem corporis Christi.

Petrus Martyrem valde ussit, pupugitque hic locus, ut apparet ex lib. ejus *contra Gardinæum*, objecto 38. Nam primum conatur se expedire, ac dicit, super altare coli quidem Christum, sed coli in symbolo, sicut in symbolo significatur. At hæc responsio nihil eum juvare potest. Nam si colitur in symbolo, vel est ipse revera in eo symbolo, vel non est. Si est; errant Sacramentarii, qui id negant: si non est; ergo licet saltem coram symbolis procumbere, et ibi Christum licet absentem adorare; ergo licet Eucharistiam, et imagines Christi venerari, neque est idololatria, ut ipsi passim clamant.

Sed hæc solutio non contentus Petrus Martyr, paulo infra aperit mentem suam, ac dicit, mulierculam illam parum in Christiana religione fuisse instructam; et abusum, ac superstitionem esse quod illa fecit, cum nec ullum sit altare Christianis, nec ullus Sacramenti usus esse debeat, nisi ad sacram cenam. At illam sanctam foeminam satis defendit ab istius impii Apostatæ petulantia tum sancti Gregorii auctoritas, qui illam non solum prædicat, ut sanctissimam, et optimam; sed etiam testatur fuisse doctissimam in litteris utriusque Testamenti; tum evidens miraculum, quod illa ipsa nocte accidit, siquidem continuo curata est ab incurabili morbo. Quis autem credat abusum, et superstitionem tanti miraculi causam esse potuisse? Adde, quod si imperitia, et superseditio est, mensam Domini vocare altare, et Christum in Eucharistia colere, non sola Gorgonia, sed etiam ipse Gregorius accusandus erit imperitiæ, et superstitionis. Nam ipse est, qui mensam vocat altare, et qui Christum in Eucharistia coli dicit; ipsius enim Gregorii, non Gorgoniae verba sunt illa: « Ad altare cum fide pro-

cubuit, eum, qui super illud colitur, magna voce obstetans etc. »

CAPUT XIX.

Testimonium S. Ephrem.

Sanctus Ephrem, æqualis superiorum Patrum fuit, quippe sancto Basilio familiaris, ac tantæ auctoritatis, ut ejus scripta publice post divinas Scripturas in Ecclesia legerentur, ut testatur S. Hieron. in *Catal. scriptor.* Is ergo in lib. de natura Dei minime scrutanda cap. 3. « Quid scrutaris, inquit, inscrutabilia? si ista curiose rimaris, non jam fidelis vocaberis, sed curiosus. Esto fidelis, atque innocens participæ de immaculato corpore Domini tui, fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrum comedis. Ignis immortalis sunt mysteria Christi, noli temere ea perscrutari, ne in ipsorum perscrutatione comburaris. » Hæc ille. Et infra: « Hoc sane excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemque sermonem, quod fecit nobis unigenitus Filius Christus Salvator, noster. Ignem, et spiritum manducandum, ac bibendum præstitit nobis, corpus scilicet, et sanguinem suum. » Hæc ille.

Ad hoc testimonium neque respondent adversarii, neque respondere aliquid possunt. Nam difficultas ad credendum, mysterii inscrutabilitas, et miraculum superans omnem mentem (quæ tria in hoc Sacramento prædicat S. Ephrem) clarissime testantur, non esse Eucharistiam panem materiale, qui tantum significet corpus Domini, sed esse ipsum verum Domini corpus. Adde, quod Ephrem facit antithesim quandam: dicit enim mirabile fuisse, quod Angeli; quisunt incorporei, in corpore assumpto manducarent cibos corporeos: sed mirabilis esse, quod nos homines corporei, et lutei comedamus ignem, et spiritum, id est, corpus celeste Christi. At nulla esset admirationis causa, si tantum in signo corpus Christi manducarem; imo mirabilior multo fuisset illa Angelorum manducatio, quam nostra sit.